

Μ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ

ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΣΤΗΝ ΚΥΨΕΛΗ ΗΜΑΘΙΑΣ*

Το χωριό Κυψέλη (άλλοτε Νεοχώριον) βρίσκεται στα ανατολικά του Νομού Ημαθίας, τελευταίο χωριό στα σύνορα με το Νομό Πιερίας, και νότια του Αλιάκμονα ποταμού.

Σε απόσταση 1 χλμ. ΝΑ του χωριού (θέση Μαλαρίνα) υπάρχει τραπεζοειδής λόφος, γνωστός με την ονομασία «Η Ράχη του Βασιλιά» ή «Η Τούμπα του Βασιλιά» (Εικ. 1). Έχει μήκος 150 μ. περίπου, πλάτος 75 μ. και το ύψος του φθάνει τα 15 μ. Βρίσκεται στους πρόποδες των Πιερίων και είναι το τρίτο και βορειότερο ύψωμα στη σειρά και με κατεύθυνση από βορρά προς νότο.

Η θέση ήταν γνωστή ως προϊστορική. Την αναφέρουν ο Rey¹ με την ονομασία Αλάμπορο και ο Picard². Ο French³, δίνει στοιχεία για τη θέση από την έρευνα του 1963 και 1964. Πρόσφατα ο Μ. Χατζόπουλος⁴ δίνει μια πρώτη έκθεση για τη θέση, όπου προτείνει την ταύτισή της με την αρχαία Άλωρο.

Την αρχαιολογική εικόνα της περιοχής συνέθεταν τα τυχαία ευρήματα που έχουν δώσει ένα ποικίλο και διαφόρων εποχών αρχαιολογικό υλικό, που εκτείνεται από τα προϊστορικά χρόνια μέχρι και την ύστερη ελληνιστική περίοδο. Μαρτυρούν την ύπαρξη κάποιας σημαντικής πόλης στην ελληνιστική και ρωμαϊκή εποχή, με βάση πάντα την επιφανειακή κεραμική και τα τυχαία ευρήματα.

Άλλωστε στην κορυφή της «Τούμπας» και στο ανατολικό και βόρειο πλάτωμα, βρίσκονται σκορπισμένοι μεγάλοι και μικροί πωρόλιθοι. Ακόμη λείψανα ενός κυκλικού τοίχου από πωρόλιθους, περιτρέχει την «Τούμπα» στο κατώτερο σημείο, όπως και το αμέσως επόμενο ύψωμα στη σειρά. Στην κορυφή δε του τρίτου και νοτιότερου υψώματος, σώζονται τα λείψανα κάποιας υστερορωμαϊκής κατασκευής.

Το αρχαιολογικό υλικό που συγκεντρώθηκε στην ΙΖ' Εφορεία Αρχαιοτήτων και θα αναφερθεί στη συνέχεια, προέρχεται από παραδόσεις.

* Την έφορο αρχαιοτήτων κ. Μ. Σιγανίδου, ευχαριστώ θερμά. Το Νομάρχη Ημαθίας κ. Α. Μπερέτα και τον Πρόεδρο της Κυψέλης κ. Θ. Ζαφειρόπουλο, για την οικονομική ενίσχυση και τις διευκολύνσεις που μου παρείχαν, ευχαριστώ και από τη θέση αυτή.

1. L. Rey, BCH 41-43, 1917-1919, 54-55.

2. Ch. Picard, BSA 23, 1918-1919, 4.

3. D. H. French, Index of Prehistoric Sites in Central Macedonia and Catalogue of Sherd Material in University of Thessaloniki (1967) 25.

4. M. B. Hatzopoulos, Strepsa: A Reconsideration of New Evidence on the Road System of Lower Macedonia στο Μ. Β. Hatzopoulos - Λ. Δ. Loucopoulou, Two Studies in Ancient Macedonian Topography (Μελετήματα 3, 1987) 21-60, πίν. 10-19.

ΠΗΛΙΝΑ. Παράδοση 1987.

Αγγείο της Πρώιμης Εποχής του Σιδήρου (Εικ. 2).

Αγγείο της ύστερης ρωμαϊκής περιόδου.

Ειδώλιο πουλιού (Εικ. 3).

Μελαμβαφές λυχνάρι.

Ώστρακα.

Ώστρακα μεγαρικών σκύφων.

ΓΛΥΠΤΑ. Παράδοση 1980. Αρ. κατ. Μουσείου Βέροιας Α 691

Επάνω τμήμα μαρμάρινης ενεπίγραφης επιτύμβιας στήλης (Εικ. 4). Μεγ. σωζ. ύψος: 0,18 μ., σωζ. πλάτος: 0,315 μ. Φαίνεται πως έχει ξαναχρησιμοποιηθεί. Στη δεύτερη χρήση της πρέπει να ανήκει η ανάγλυφη παράσταση μέσα στη μετόπη, ύψους 0,14 μ. Η παράσταση περιβάλλεται στις δύο πλευρές από τριταϊνωτό πλαίσιο. Μέσα σε ένα ρομβοειδές πλαίσιο υπάρχει ανάγλυφη γυναικεία μορφή, ύψους 0,09 μ. στραμμένη στα αριστερά. Τα μαλλιά της σχηματίζουν πλεξίδα που πιάνεται στη βάση του λαιμού. Φορά χιτώνα και ιμάτιο. Επάνω δεξιά και αριστερά δύο ανάγλυφοι ρόδακες.

Στον κρόταφο της στήλης, από την πρώτη χρήση, υπάρχει η επιγραφή ΑΔΑΙ ΟΥΟΔΕΤΑ. Το κάτω τμήμα λείπει και φαίνεται πως έχει κοπεί με πριόνι. Στην πρώτη χρήση θα είχε ανάγλυφη αετωματική επίστεψη της οποίας τμήμα σώζεται στην αριστερή πλευρά της δεύτερης χρήσης.

ΜΕΤΑΛΛΙΚΑ. Παράδοση 1987.

Δύο χάλκινα κράνη (Εικ. 5).

ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ. Παράδοση 1987.

16 χάλκινα νομίσματα. Ταύτιση Νομισματικού Μουσείου.

Αμύντα Γ' (Gaebler III², Πίν. XXX, 7).

Φιλίππου Β' (SNG, COP 581 κ.ε.).

Αλεξάνδρου Γ' (SNG, COP 1029 κ.ε.)

Αλεξάνδρου Γ' (SNG, COP 1034).

Αλεξάνδρου Γ' (SNG, COP 1026-1028).

Αλεξάνδρου Γ' (SNG, COP 1026-1028).

Αλεξάνδρου Γ' (SNG, COP 1026-1028).

Αλεξάνδρου Γ' (SNG, COP 1026-1028).

Κασσάνδρου (Gaebler III², Πίν. XXXII, 7)

Κασσάνδρου (Gaebler III², Πίν. XXXII, 7).

Δημητρίου Β' (Gaebler III², Πίν. XXXIV, 13).

Αντιγόνου Γονατά (Gaebler III², Πίν. XXXIV, 11).

Θεσσαλονίκης (Gaebler III², Πίν. XXXII, 10).

Θεσσαλονίκης επί Καρακάλλα.

Φθαρμένο Ελληνικής πόλης.

Αδιάγνωστο.

Η σημερινή ανακοίνωση είναι μια πρώτη έκθεση και στοχεύει στην παρουσίαση και στη σύντομη περιγραφή των αποτελεσμάτων της φετινής πρώτης ανασκαφικής περιόδου. Η ανασκαφή ήταν περιορισμένης έκτασης και είχε κυρίως διερευνητικό χαρακτήρα. Τα περισσότερα από τα ευρήματα δεν είναι δυνατόν να παρουσιασθούν γιατί δεν έχουν ακόμη συντηρηθεί. Επίσης όλοι οι χώροι δεν έχουν πλήρως ανασκαφεί. Η ανασκαφή περιορίστηκε γύρω από την «Τούμπα».

Στο βόρειο πλάτωμα της «Τούμπας», αποκαλύφθηκε οικοδόμημα δύο δωματίων (μήκους 13 μ. και πλάτους 7,50 μ. με ενδιάμεσο χώρισμα στα 5,75 μ.) με καλή τοιχοδομία και ενδιαφέροντα κινητά ευρήματα (Εικ. 6). Η έρευνα δεν ολοκληρώθηκε στο χώρο, όπου εντοπίστηκε και παλιότερη οικοδομική φάση (ένας τοίχος έρχεται διαγώνια στο χώρο).

Χρονολογικά από τα νομίσματα και την κεραμική, τοποθετείται στον 3ο αι. π.Χ. Βρέθηκαν νομίσματα Αντιγόνου Γονατά (277-239 π.Χ.), ενώ η παλιότερη οικοδομική φάση, όσο μπόρεσε να ερευνηθεί, τοποθετείται στον 4ο αι. π.Χ. Ο χώρος αυτός έχει να παρουσιάσει στο ένα τμήμα του κονίαμα στο δάπεδο, και από κινητά ευρήματα, αρκετά πήλινα αγγεία, κεφαλές πήλινων ειδωλίων (Εικ. 7), πήλινα λυχνάρια, πολλές πήλινες αγνύθες, ένα σιδερένιο ξίφος, σιδερένια αιχμή και αρκετά χάλκινα αντικείμενα (ανάμεσά τους χάλκινο κάτοπτρο).

Στα νότια του οικοδομήματος αυτού και σε απόσταση 1 μ. αποκαλύφθηκε μια συμπαγής κτιστή κατασκευή, με κατεύθυνση από βορρά προς νότο. Διατηρείται καλύτερα στη βόρεια και ανατολική πλευρά (Εικ. 8) σε σωζόμενο μήκος 6,90 μ., ενώ στη φετινή ανασκαφική περίοδο, εντοπίστηκε σε μήκος 13,10 μ. Το πλάτος είναι 3,50 μ. και σώζεται σε ύψος 1,50 μ. Είναι κατασκευασμένη από μεγάλους αργούς λίθους που συνδέονται μεταξύ τους με μίγμα πηλού και άμμου. Το αρχικό ύψος της είναι ίσως το σωζόμενο, γιατί το γεγονός ότι οι λίθοι της επάνω επιφάνειας σχηματίζουν ενιαία στρώση αποτελεί επαρκή ένδειξη για να δεχθούμε πως το σωζόμενο ύψος είναι το αρχικό. Όλη η έκταση του ερευνηθέντος χώρου καλυπτόταν από πέντε στρώματα πυράς, που εναλλάσσονταν κάθε 0,30 μ. και με πάχος περίπου 0,10 μ. Το χώμα είχε βαθύ μαύρο χρώμα και σύσταση ιδιαίτερα λιπαρή (πιθανά από τις καμένες οργανικές ουσίες). Ακόμη βρέθηκε μεγάλος αριθμός λίθων, οστών ζώων, οστράκων, καθώς και μεγαλύτερων τμημάτων αγγείων. Πιθανόν πρόκειται για βωμό.

Η κατασκευή έχει θεμελιωθεί σε αρχαϊκό στρώμα, αλλά κατά τη φετινή ανασκαφική περίοδο δεν ήταν δυνατή η έρευνα με τομή, όπως και η ακριβέστερη χρονολόγηση. Η ανασκαφή του υπόλοιπου τμήματος, αλλά κυρίως η μελέτη των οστράκων (ιδιαίτερα όσων προέρχονται από γραπτή κεραμική) θα βοηθήσουν στη χρονολόγηση και στην ταύτιση της κατασκευής.

Στα ΝΔ της «Τούμπας» και στο δεύτερο ύψωμα που αναφέραμε στην αρχή, αποκαλύφθηκε ένα άλλο αρκετά ενδιαφέρον οικοδόμημα (Εικ. 9). Στα ανατολικά έχει αυλή με πεσσοστοιχία στη μια πλευρά, μήκους 5 μ. και κάθετα σ' αυτήν υπάρχει τοίχος με θυραίο άνοιγμα και μονόλιθο κατώφλι. Στο κέντρο βρέθηκε μια κατασκευή που σχηματίζει γωνία, από τμήματα κεραμίδων οροφής που είναι τοποθετημένα

όρθια. Στα δυτικά και έξω από την πεσσοστοιχία αποκαλύφθηκαν δύο μεγάλοι αποθηκευτικοί πίθοι.

Ο χώρος εκτείνεται και στα βόρεια, όπου βρέθηκαν επίκρανα των παραστάδων του οικοδομήματος. Από την κεραμική τοποθετείται στον 3ο αι. π.Χ. Βορειότερα, όπου αποκαλύφθηκε μία συμπαγής κατασκευή από πλιθιά, βρέθηκαν δύο λίθινες κατασκευές, μία σωζόμενου ύψους 0,80 μ. και πλάτους 0,45 μ. με εσωτερική κοιλότητα, και δίπλα μία κυκλική με κάθετο στέλεχος. Γύρω, σε μεγάλες ποσότητες, βρέθηκαν μάζες οξειδωμένου σιδήρου και ένα μεγάλο σιδερένιο εργαλείο. Πρόκειται πιθανά για μεταλλευτικό κλίβανο, συμπέρασμα που δίνουμε με πάρα πολλές επιφυλάξεις, γιατί ο χώρος δεν έχει ανασκαφεί εξ ολοκλήρου. Ανατολικότερα βρέθηκε λίθινος χειρόμυλος.

Στα βόρεια του χώρου αυτού, όπου δεν αφαιρέθηκαν τα πλιθιά για να ερευνηθεί προσεκτικά, βρέθηκαν πέντε μεγάλοι πίθοι *in situ*. Ακριβώς στο χώρο αυτό, όπου η επίχωση ήταν πολύ μικρή, εκτός από την κεραμική βρέθηκαν χάλκινα νομίσματα, ένα αργυρό Αλεξάνδρου Γ' και ακόμη κεφαλή πήλινου ειδωλίου.

Στην κορυφή της «Τούμπας», όπου η επιφάνειά της είναι διαταραγμένη από τις συνεχείς λαθρανασκαφές, σε τομή αποκαλύφθηκε η γωνία από τα θεμέλια ενός οικοδομήματος (Εικ. 10). Το ένα σκέλος, με κατεύθυνση προς τα βορειοδυτικά έχει μήκος 3,30 μ. και το άλλο με κατεύθυνση προς τα βορειοανατολικά έχει μήκος 5,80 μ. Το πλάτος είναι 1 μ. Συγκεντρώσαμε λίγα όστρακα, ένα μελαμβαφές σκυφίδιο (Εικ. 11) και μερικά μεταλλικά αντικείμενα. Από την κεραμική και τα νομίσματα (Αντιγόνου Γονατά και Δημητρίου Β') τοποθετείται στον 3ο αι. π.Χ.

Τέλος αναφέρω και το υδραυλικό σύστημα πηλοσωλήνων παροχής νερού, που εντοπίστηκε στο γύρω χώρο και συγκεκριμένα στα νότια της «Τούμπας». Η ύδρευση των κατοίκων εξασφαλιζόταν από τις γειτονικές φυσικές πηγές. Η έρευνα του συστήματος ύδρευσης θα πρέπει να προχωρήσει περισσότερο.

Ο σημαντικός αριθμός και η ποικιλία των ευρημάτων, καθώς και η καλή διατήρηση των οικοδομημάτων, δίνουν στην έρευνα ιδιαίτερο ενδιαφέρον.

Πρέπει να τονίσουμε τη σπουδαιότητα της θέσης, που είναι η μόνη γνωστή αρχαία θέση ανάμεσα στη Βεργίνα και τη θάλασσα.

Και για να προχωρήσουμε λίγο παραπέρα, αναφέρω την πληροφορία του Στράβωνα (Γεωγραφία 7,20) πως η Μεθώνη απέχει 40 στάδια από την Πύδνα και 70 στάδια από την Άλωρο, *...μέση δὲ οὔσα ἢ Μεθώνη τῆς μὲν Πύδνης ὅσον τετταράκοντα σταδίων ἀπέχει, τῆς Ἀλώρου δὲ ἑβδομήκοντα, ἔστι δ' ἢ Ἄλωρος τὸ μυχαίτατον τοῦ θερμαίου κόλπου...*, απόσταση που ταιριάζει με τη θέση της Κυψέλης. Η απόδοση αυτή που προτείνεται από τον Μ. Χατζόπουλο, υποστηρίζεται με κάθε επιφύλαξη, εξαιτίας της ολοκληρωτικής ἔλλειψης αποδεικτικών στοιχείων. Ἄλλωστε η Ἄλωρος έχει τοποθετηθεί από τους ερευνητές σε πολλές άλλες θέσεις. Βέβαιοι για την ταυτότητα της πόλης θα είμαστε μόνο αν βρεθεί κάποιο νόμισμα ἢ επιγραφή που να την ταυτίζει.

EXCAVATION AT KYPSELI IN EMATHEIA

by M. APOSTOLOU

A Table named «The Back of the King» or «the Mound of the King», recorded as a prehistoric site in bibliography, is located one km. NE from the village Kypseli in Ematheia.

This year the first excavational trench was carried out around the Table.

A building with strong walls comprising two rooms was excavated in the northern plateau; the pottery and the coins which were found inside date it to the 3rd century B.C., while an earlier phase was also discovered. One part of this building has a floor covered by plaster, while the finds comprise heads of terracotta figurines, an iron sword and a bronze mirror.

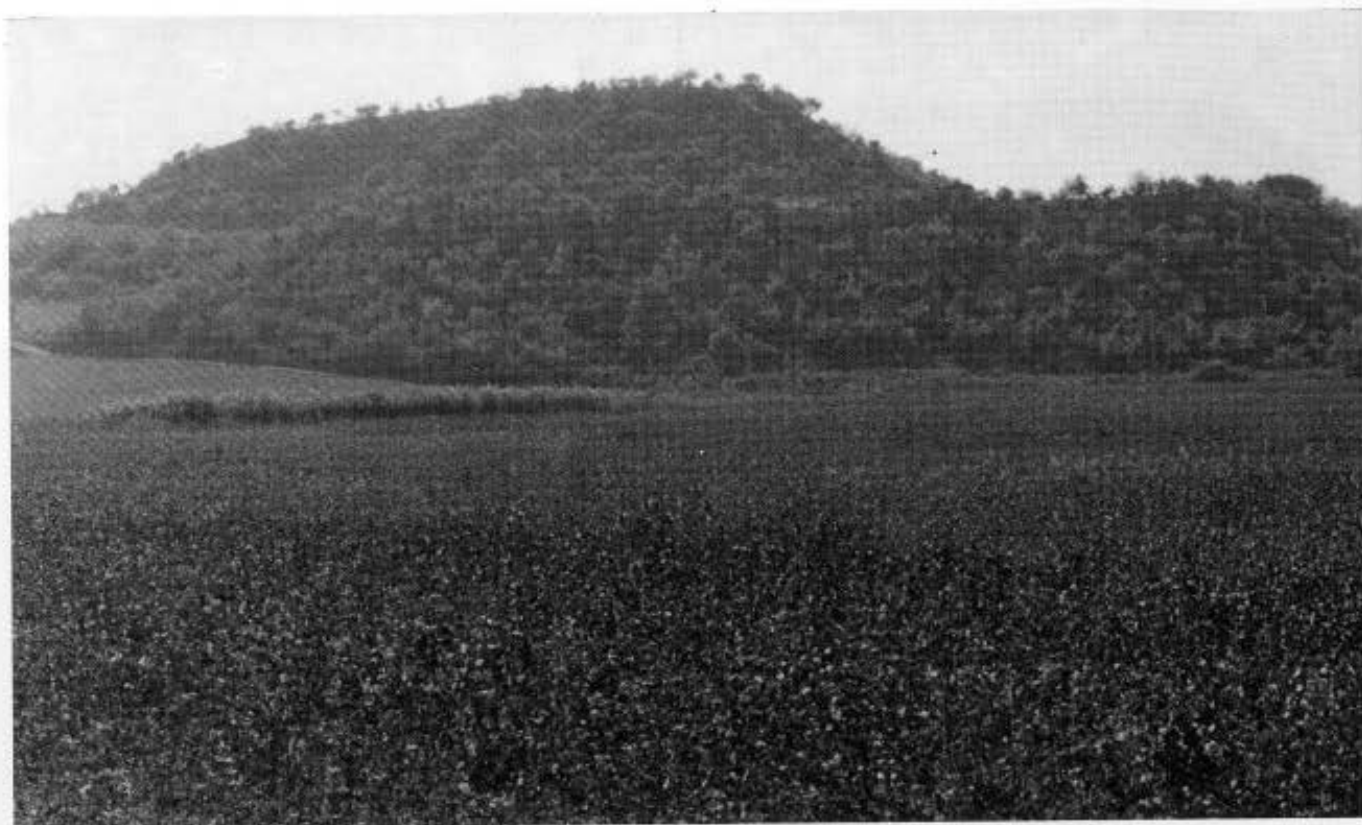
One kilometer south from the building another stone construction was discovered, which must have been an altar.

A building with a courtyard with a row of pillars and a door-opening with an one-piece threshold was excavated in the NW part of the Table. A workshop with many store-pithoi were discovered to the North. A coin of Alexander III was found here.

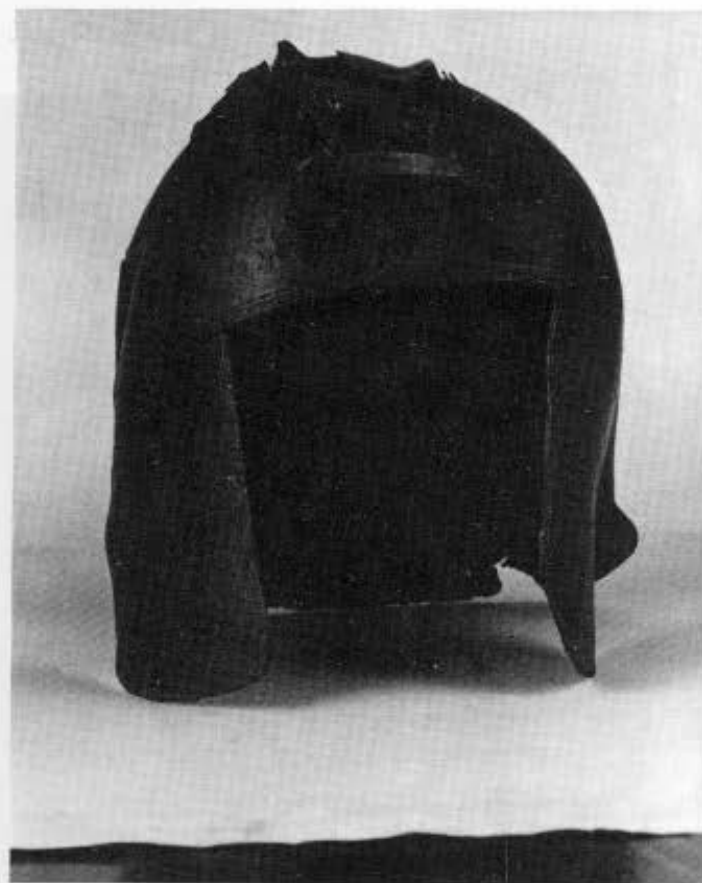
The corner of the foundation of an important building was excavated at the top of the Table, which is dated to the 3rd century B.C.

Finally, part of the system of clay pipes used for the distribution of the water from the neighbouring springs was found South from the Table.

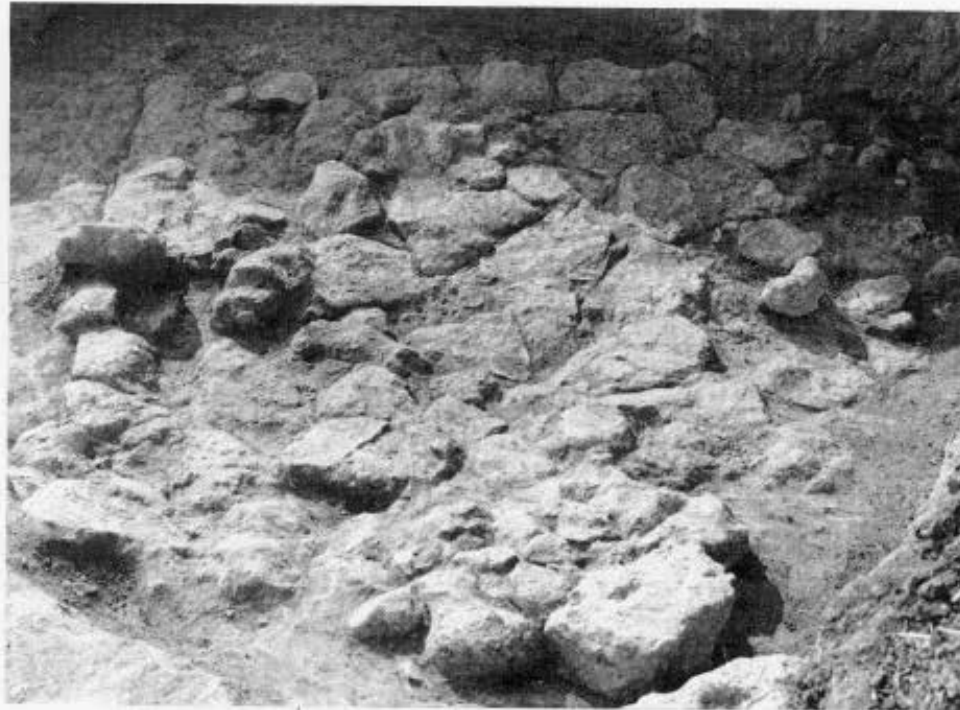
The excavational evidence suggests that this site was important, the only one located between ancient Aigai and the sea. However, the identification of the site with ancient Aloros is not sure, since there is no evidence.

1. Η «Τούμπα» της Κυψέλης. 2. Αγγείο της Πρώιμης Εποχής του Σιδήρου. Παράδοση. 3. Ειδώλιο πουλιού. Παράδοση.

4. Μαρμάρινη ενεπίγραφη επιτύμβια στήλη. Παράδοση. 5. Χάλκινο κράνος. Παράδοση. 6. Οικοδόμημα δύο δωματίων στο βόρειο πλάτωμα της «Τούμπας». 7. Κεφαλές πήλινων ειδωλίων από το οικοδόμημα στο βόρειο πλάτωμα της «Τούμπας».

8. Η επάνω επιφάνεια του βωμού στο βόρειο πλάτωμα της «Τούμπας». 9. Οικοδόμημα με αυλή στα ΝΔ της «Τούμπας». 10. Γωνία από τα θεμέλια του οικοδομήματος στην κορυφή της «Τούμπας». 11. Μελαμβαφές σκυφίδιο από την τομή στην κορυφή της «Τούμπας».